

“Quan torne a València em posa molt trist la destrucció de l’horta”

Thomas F. Glick (Cleveland, 1939), medievalista i professor de les universitats de Boston i Texas, és un dels màxims experts en el regadiu valencià i una autoritat en darwinisme. Molt relacionat amb el País Valencià des dels anys 60, doctor ‘honoris causa’ per la Universitat de València, tornà fa uns dies a la ciutat per rebre un nou homenatge.

En aquest cas, el reconeixement fou per part del congrés “Regadiu, societat, territori”, una manera de valoritzar de nou la tasca de l’autor d’*Irrigation and hydraulic technology: medieval Spain and its legacy* (1996) i *Els molins hidràulics valencians: tecnologia, història i context social* (2000). Aprofitem l’estada de Glick a València per parlar de l’horta i el regadiu valencians o de darwinisme. També per recordar els seus anys al País Valencià, on va fer amistats entre l’anomenada generació dels 60, el món de la cultura dissident. Glick parla amb pauses, pensant molt les coses, en un català correctíssim.

—**A banda del doctorat ‘honoris causa’ i de l’homenatge del congrés de regadiu, potser molts lectors no saben que fins i tot té vostè un premi de la Crítica Serra d’Or, l’any 1987.**

—Fou a mitges amb Antoni Roca per un estudi sobre Francesc Duran i Reynals, un viròleg català molt important. Jo vaig estudiar els papers que restaren aquí. I encara que Duran va ser professor a Yale, la resta de papers anaren a parar a Harvard, molt a prop de ma casa. Jo faig dues coses: la tècnica medieval i la ciència moderna. És un poc curiós.

—**Als anys 60 vostè ja ve a València perquè el seu mestre, Arthur Maass...**

—Arthur Maass [*recalca amb el seu anglès nord-americà*], el politòleg, no el polític català.

—**Arthur Maass, el politòleg, no el president de la Generalitat, hi feia un estudi sobre el Tribunal de les Aigües d’Alcoi. Vostè ve ací per això i després col·labora en un estudi sobre el sistema de reg de Gandia.**

—Sí. L’origen de tots els estudis eren documents de l’Arxiu del Regne de València, la part de governació, que conté tots els plets del governador. Això inclou desenes de plets sobre els el sistema de reg. Va ser una font riquíssima de documentació. Com s’havien de presentar testimonis, es podia captar la cosmovisió dels llauradors. El punt de vista de Maass era que es podien comparar organitzacions de reg basant-se en els sistemes de valors socials. I em va sorprendre l’equitat de la justícia. L’objectiu del sistema era evitar la pèrdua d’aigua, irrigar els camps i camins fent de la irrigació un acte eficaç.

—**Estudien això però, al mateix temps, vostè comença a conèixer gent a València. Hi ha un personatge cabdal, que és el vice-cònsol Timothy Towell...**

—D’això, en parlarem ara. Abans vull dir que per a mi ha estat una sorpresa total trobar a la llibreria Tres i Quatre la correspondència de Joan Fuster amb Lluís Vicent Aracil i Lluís Al-

Thomas F. Glick, fotografiat en una balconada propera a la Llotja de València.

pera. Vaig fer amb Alpera i Aracil una edició especial sobre el País Valencià per a una petita revista literària de Harvard. I tota la història està continguda en les cartes que Aracil va escriure a Fuster! Respecte de Towell... El cònsol va establir el següent repartiment del treball: Towell, que era, si no conservador, sí almenys de centre-dreta, s’encarregava de vigilar els elements locals de l’esquerra. I Tony Freeman, que era demòcrata, s’encarregava de les personalitats de la dreta. Per Towell vaig conèixer Eliseu Climent, Ricard Pérez Casado, l’Equip Crònica... Tot aquell grup.

—**Towell, de fet, organitza per a ells un viatge als Estats Units.**

—Era un programa del Departament d'Estat...

—Un programa de la CIA, al capdavall?

—No ho sé. La meua impressió és que la CIA eren bastant maldestres. Dubte que estigueren interessats en el Partit Socialista del País Valencià.

—També fa contactes a Barcelona.

—Això va ser abans. Vaig passar tot un any a Barcelona al Departament de Filologia semítica, estudiant àrab i hebreu, a l'any 60 o 61. Era curiós: per què venir dels Estats Units per estudiar àrab o hebreu a Barcelona? La meua carrera de llicenciatura va ser història de la ciència. Vaig conèixer Josep Maria Millàs Vallicrosa, hebraïsta i un estudiós de la ciència medieval de primera classe, en un curs d'estiu a Madrid, el 1958. Després, vaig escriure a Millàs per veure si podia passar un any a Barcelona, però sense haver investigat abans quines assignatures impartia. I ell impartia hebreu bíblic, no història de la ciència! [Riu.] Com el procés per convalidar crèdits era tan complicat em va ensenyar gratis. Era un home extraordinari.

—Tornant al tema del reg, hi ha una discrepància entre els estudiosos a l'entorn del pes de l'herència àrab en l'estructura del sistema de reg valencià.

—En general, els procediments operatius, o siga, l'organització del reg, com funcionen les tandes, com es mira l'auia... [S'ho pensa uns segons, amb un somriure.] M'encanta parlar amb accent lleugerament alcoià! [Riu, de nou.] Deia que els procediments operatius eren els mateixos dels àrabs. Com és ben sabut, quan els senyors feudals conquerien llocs proveïts de recs, preguntaven com funcionava el sistema, com es repartia l'aigua. Però pel que fa a l'administració, no hi hagué continuïtat. Els musulmans organitzaven el sistema de reg tribalment, per sec-

cions tribals. Per tant, l'administració posterior fou plenament cristiana i els procediments operatius, almenys en part, eren continuats del temps dels musulmans.

—Quan diu procediments operatius s'està referint a les qüestions tècniques?

—Qüestions tècniques i, també, com s'organitza el repartiment de les aigües i sobre quina base. Tots els sistemes són de base proporcional, però la qüestió és saber com es determinen les proporcions. I aquí dividien l'aigua en parts iguals o, almenys, proporcionals.

—Li he llegit que la mitificació del Tribunal de les Aigües a València fou un producte de la Renaixença que parteix de la reivindicació que Francesc Xavier Borrull va fer a les Corts de Cadis, el 1813.

—Borrull defensava el sistema de reg de l'horta de València com un sistema igualitari, i no ho era. Era equitatiu, que tampoc no és mala cosa, però no és el mateix. És un poc semblant al mite dels liberals castellans, allò que a Castella no hi havia senyors feudals i els castellans eren homes lliures. No era així. En tot cas, relacionat amb això, una cosa que il·lustra els avantatges del sistema valencià és que en el segle XIX van passar per València una sèrie de tècnics anglesos que havien d'administrar séquies i canals d'irrigació que havien construït a l'Índia. Però els canals construïts pels britànics eren séquies majors i ramals importants i en arribar l'aigua als pobles no hi havia cap tradició de distribució. El cap tribal feia el repartiment a voluntat, un sistema que els anglesos no consideraven just. Van venir aquí a estudiar el sistema quatre o cinc enginyers britànics, per veure com els valencians havien fet això. L'esforç no va tenir sortida per la impossibilitat de controlar el poder a un nivell molt local. Gandhi deia que el màxim que van poder aconseguir fou un repartiment equitatiu, però mai la igualtat.

—El País Valencià sembla molt orgullós de la seua tradició agrícola, de l'horta, del Tribunal de les Aigües. Al mateix temps, però, hi ha hagut una destrucció de l'horta a causa d'un creixement urbanístic desmesurat que, a més, tenia un gran suport social. La contradicció és brutal.

PRATS I CAMPS

—Molt desmesurat. Quan vaig fer la investigació en l'any 64 o 65 l'horta mantenia la seua forma medieval. Visquérem en una casa al costat de la séquia de Montcada i podia comprovar com era allò. Cada vegada que torne aquí em posa trist el desastre que el desenvolupament desenfrenat ha causat a l'horta. I, sembla, sense cap comprensió per part de la classe política de què estava passant. Ara bé, el de València és un cas entre molts. L'horta de Palerm deixà d'existir fa anys. L'horta de Castelló no existeix, la de Múrcia està en trànsit de desaparició... I és una pena, perquè l'excusa és que no es pot frenar el progrés.

—Sí, però li deia tot just que això ha tingut un gran suport social, era una política urbanística amb un consens molt gran. La gent hi estava d'acord.

—La gent urbana arreu del món sempre ha tingut dificultats per entendre la vida del camp. No saben exacta-

“El de València és un cas entre molts. L'horta de Palerm deixà d'existir fa anys”

ment d'on provenen les verdures. Com es pot canviar la consciència popular respecte a l'horta? No ho sé.

—Vostè ha parlat en alguna ocasió de l'ecoturisme com una via de conscienciament.

—Salvem l'Horta té a la seua pàgina web un programa de cinc punts per aconseguir almenys la recuperació parcial, l'aprofitament del que resta. Parlen de crear zones verdes, per exemple... Per a mi el panorama és trist.

—Comentava el seu doble vessant d'estudis de l'època antiga i, també, de la ciència moderna.

—És una mica la tradició en la història de la ciència econòmica. És viure la tecnologia en relació amb la ciència, una revisió acadèmica. La tecnologia tradicional no tenia cap component científic, o molt poc. I es tracta de fer una projecció dels valors d'avui, no veia mai cap discrepància a estudiar les dues coses.

—Ho deia perquè vostè ha estudiat molt la recepció comparada del darwinisme.

—Fa anys, quan vaig començar a estudiar la recepció de Darwin a València, un blaver em va preguntar: "Thomas, per què no pots estudiar la ciència indígena valenciana?". Això de Darwin li era massa llunyà.

—Precisament en un dels seus llibres conta l'anècdota que el metge Lluís Simarro, nascut el 1851, fou expulsat d'un col·legi religiós perquè li trobaren un exemplar de *L'origen de les espècies*.

—Sí. València fou un centre important, o el més important, de la promoció del darwinisme. Fins i tot, el primer centenari de Darwin, el 1909, tan sols fou celebrat per dos llocs: Lorca, per un motiu que desconec, i València, organitzat per alumnes de la Facultat de Medicina, en particular per un metge que es deia Salvador Monmeneu. Quan vaig venir a València encara vivia. El

“València fou un centre important, si no el que més, de promoció del darwinisme”

vaig visitar i em va deixar el seu llibre de retalls amb les notícies sobre aquell centenari. Fou emocionant. Un publicista socialista alemany, Karl Krause, deia que sols pronunciava el nom de Darwin és ja una política. I als anys 60 no es pot dir que era arriscat però tampoc ben vist. Uns anys més tard, l'Església va canviar la seua opinió, però fins aleshores era molt antidarwinista.

—Fins i tot ara, Darwin continua sent una figura molt controvertida als Estats Units.

—Molt.

—Com és possible?

—[fa una pausa llarguíssima] Estava pensant en un article de Gaziell dels anys 20. Ell explicava que, com a conseqüència de la separació constitucional entre Església i Estat, un jurat popular de 10 persones ordinàries en el sud dels Estats Units poden constituir-se i actuar com un tribunal eclesial medieval. Un sínode catòlic que pot decidir què és ciència i què no és ciència. I això, en certa mesura, continua.

—Coneix el llibre de Martí Domínguez *El somni de Lucreci*?

—No.

—Ve a dir que aquella aspiració de Lucreci d'explicar les coses al marge dels déus, no de manera irracional o mítica, ha continuat al llarg del temps, fins a Darwin. Una tensió que encara no està resolta.

—No. És una lluita constant amb petites victòries, com per exemple el fet que els evangelistes, a poc a poc, estiguen distingint entre microevolució i macroevolució. És curiós, perquè era una posició que adoptaren progressistes catòlics a mitjan segle: els jesuïtes, que havien estat els opositors més ferotges al darwinisme, feren un gir. I entre els catòlics l'evolucionisme ha deixat de ser un motiu de polèmica.

Xavier Aliaga